

"บายศรีสู่ขวัญ"

นำเสนอเมื่อ : 3 ธ.ค. 2552

มาเถิดเอย มาเฝ้าขวัญเอย มาเฝ้าขวัญเอย

หนุ่มชาวเมืองมา เบื้องขวานั่งส่ายลาย เบื้องซ้ายนั่งเป็นแถว

ยอพอขวัญมากันเพริศแพรว ขวัญมาแล้วมาสู่คิงกม

เกศเจ้าหอมลอยลม ทัดเอื้องชวนชมเก็บเอาไว้นูชา
ยามฝนพรำเจ้าอย่าแข็ง แดดร้อนแรงเจ้าอย่าครา
อยู่ที่ไหนจงมา รัต้ายไชยามาคลองผ้าแพรกระเจ้า
อย่าเพลินเพลอ มาเย้อขวัญเอย มาเย้อขวัญเอย
อยู่แดนดินใด ฤฟ้าฟากใด ขอให้มาเยือนเฮา
เพื่อนอย่าคิดอาลัยสู่เขา ขออย่าเว้าขวัญเจ้าจะตรม
หมอกน้ำค้างพร่างพรम ขวัญอย่าเพลินชมป่าเขาลำเนาไพร
เชิญไหลทาประทีนกลิ่นหอม ดมพยอมให้ชื่นใจ
เหล่าข้าน้อยแต่งไว้ ร้อยพวงมาลัยจะคล่องให้สวยรวย

"บายศรีสู่ขวัญ"

พิธีสู่ขวัญ บางทีเรียกว่า "พิธีบายศรี" หรือ "บายศรีสู่ขวัญ" เป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของชาวอีสาน ประเพณีสู่ขวัญทำกันแทบทุกโอกาส ทั้งในมูลเหตุแห่งความดีและไม่ดี ชาวอีสานถือว่าเป็นประเพณีเรียกขวัญ ให้อยู่อยู่กับตัว พิธีสู่ขวัญนี้เป็นได้ทั้งการแสดงความรักความชื่นชมยินดี และเป็นการปลอบใจให้เจ้าของขวัญจากคณะ ญาติมิตรและบุคคลทั่วไป

✖ ผู้ใดมีโชคร้ายหรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือมาเยี่ยมเราก็กินจัดพิธีสู่ขวัญให้ ประเพณีสู่ขวัญจึงเป็น ประเพณีทำกันอย่างกว้างขวาง คำว่า"ขวัญ"นั้นเชื่อว่าเป็นสิ่งไม่มีตัวตนคล้ายกับจิตหรือวิญญาณแฝง อยู่ในตัวคนและสัตว์ ตั้งแต่เกิดมาทุกคนมีขวัญกันทั้งนั้นและในบางแห่งเรามักแปลว่า "กำลังใจ" ก็มีคำว่า "ขวัญ" ยังมีความหมายอีกว่าเป็นที่รักที่บูชา เช่นเรียกเมียที่รักว่า "เมียขวัญ" หรือ "จอมขวัญ" เรียกลูกรักหรือลูกแก้วว่า "ลูกขวัญ" สิ่งของที่ผู้เคารพรักใคร่นับถือก็นำมาฝาก นำมาให้อาหารเพื่อเป็นการระนุ ถนอมนำใจกันเราก็บอกว่า "ของขวัญ"

✖ "ขวัญ" อีกความหมายหนึ่ง หมายถึง, ขน หรือผม ที่ขึ้นเรียนเป็นกันหอย พิธีสู่ขวัญเป็นพิธีเก่า แก่ของชาวไทยเราแทบทุกภาค การทำพิธีก็ผิดเพี้ยนกันไปบ้างแต่ก็ยังยึดหลักใหญ่อยู่เหมือนกัน พิธีสู่ขวัญในบทความนี้ จะกล่าวถึงพิธีของชาวอีสานเป็นส่วนใหญ่ การทำพิธีสู่ขวัญเราอาจทำได้ถึง ๒ วิธีพร้อม ๆ กัน คือวิธีทางพุทธศาสนาและวิธีทางพราหมณ์ศาสนา

✖ วิธีทางพุทธศาสนา โดยการนิมนต์พระสงฆ์อย่างน้อย ๕ รูป มาเจริญพระพุทธมนต์ ตั้งบาตรน้ำมนต์ เสร็จแล้วประพรมน้ำมนต์ พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถาถ้ามีศรัทธาพอจะถวายภัตตาหารเช้า หรือเพลพระสงฆ์ด้วยก็ได้ ส่วนพิธีทางพราหมณ์ ก็คือการสู่ขวัญซึ่งจะได้อธิบายละเอียดต่อไป

✖ การทำพิธีสู่ขวัญต้องเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ หลายอย่างดังนี้...

พาวขวัญหรือพานบายศรี

✖ คำว่า "บายศรี" นั้นน่าจะมาจากภาษาเขมร คือคำว่า บาย + ศรีขาว (สุก) ที่เป็นมงคลขาวนี่จะ เป็นส่วนประกอบของการจัดพานบายศรี จะขาดไม่ได้ การจัดพาวขวัญนี้ ปกติต้องจัดด้วยพาน ทองเหลืองและมีสัมฤทธิ์ (ขันลงหิน) หลาย ๆ ใบ ขอบกัน มีใบตอง ดอกไม้สด ด้ายสำหรับผูกข้อมือ (ผูกแขน) ปัจจุบันเริ่มมีการนำเอากรวดสายต่าง ๆ แต่ก็ผิดธรรมเนียมของท้องถิ่นไป

✖ พาวขวัญอาจจัดเป็นชั้นๆ จะเป็น ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น แล้วแต่ความสามารถ แต่คนเก่าคนแก่ของเมืองอุบล ฯ กล่าวว่าพาวขวัญ ๓ ชั้น ๕ ชั้น เป็นของบุคคลธรรมดา ส่วน ๗ ชั้น และ ๙ ชั้นนิยมจัดเฉพาะสำหรับเชื้อพระวงศ์ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

✖ ชั้นล่างของพาวขวัญจะเป็นพานมีบายศรี (ทำด้วยใบตอง) ดอกไม้ ข้างต้ม ไข่ต้ม ขนหมู กล้วย อ้อย บั๊นข้าว เงินธาง มีดตามแก้ว ชั้น ๒ , ๓, ๔ จะได้รับการตกแต่งด้วยใบศรี และ ดอกไม้ซึ่ง มักจะเป็นดอกฝาง ดอกดาวเรือง ดอกกรั๊ว ใบเงิน ใบคำ ใบคูณ ใบยอป่า อย่างสวยงาม ส่วนชั้นที่ ๕ จะมีใบศรี และด้ายผูกข้อมือ เทียนเวียนหัว (ทำด้วยขี้ผึ้ง) ของเจ้าของขวัญ นอกจากพาวขวัญแล้วจะมีเครื่องบูชาและอื่นๆ เช่น ขันบูชา มีพานขนาดกลาสสำหรับวางผา ๑ นิ้ว แพร ๑ วา หวี กระเจ๊กเงา น้าบ น้าหอม สร้อย เทวน ของผู้ใหญ่เจ้าของขวัญ

✖ ด้ายสำหรับผูกข้อมือ (ด้ายผูกแขน) นั้นต้องเป็นด้ายดิบนำมาจุ่มเป็นวงยาวพอที่จะพันรอบข้อมือได้ โบราณถือว่า คนธรรมดา วงละ ๓ เส้นผู้มีศักดิ์ตระกูล ๕ เส้น (อาชญา ๕ ขีชา ๓) เมื่อวงแล้วให้เด็ดหรือดึงให้ขาด เป็นเสนงห้ามให้มีดตัดจะใช้มีดตัดได้เฉพาะตายที่มีดศพเท่านั้น ถ้าเป็นพาวขวัญงานแต่งงาน คนจะเริ่มจัดพาวขวัญก่อน เป็นคนบริสุทธิ์ (ปลอด) คือเป็นคนดีผู้เดียวเมียเดียว ถ้าจัดไม่เป็นเพียงมาจุ่มพอเป็นพิธีแล้วให้คนอื่นจุ่มจัดต่อ ไปจนเสร็จต้องจัดทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง พาวขวัญฝ่ายชายจะให้หญิงบริสุทธิ์ (เด็กหญิงยังไม่มีประจำเดือน) ทาบด้วยไม้มวนผาทุกเพราะถือเคล็ดเอาความสามัคคีรักใคร่ของผาและไม้มวน และการสู่ขวัญต้องสูตรเวลา ค่าประมาณ ๓ - ๔

✖ พาวขวัญแต่งเสร็จแล้วจะตั้งวางไว้ในที่อันเหมาะสมก่อนพอได้เวลาสู่ขวัญ คือจะท่วพิธีจึงให้ยกไป ตั้งท่ามกลางญาติมิตรบนผ้าหมหรือผ้าเช็ดตัวของเจ้าของขวัญ ข้างๆพาวขวัญนอกจากจะมีอุปกรณ์ต่างๆ ดังกล่าวแล้ว ยังต้องมีแก้วน้ำเย็น แก้วน้ำใส่มอย (กระถินป่า) และแก้วเหล้าสำหรับหมสู่ขวัญจะไดดื่ม หรือพนหรือจูดวยดอกไม้สดใส่พาวขวัญซึ่งเรียกว่า "ฮุดฟาย"

การสวดหรือการสู่ขวัญ

✖ ถ้าภาพผู้จัดพิธีสู่ขวัญจะต้องจัดหาหม่อนดหรือสูตรขวัญซึ่งมักเรียกว่า "พราหมณ์" หรือ"พ่อพราหมณ์" ไว้ล่วงหน้า ปกตินี้พ่อพราหมณ์มักจะเป็นผู้ที่ทราบประเพณีสู่ขวัญเป็นทีนบือของ ชาวบ้านในหมู่บ้านนั้น หม่อสูตรขวัญสมัยก่อนๆ หนึ่งหมรรรมาเพียงให้มีผาขาวหรือให้มีผาขาวมาผ้าดบา ก็พอปัจจุบันนิยมมุ่งหาหม่อขาว นับว่าเป็นการพิพนาให้เหมาะ สมกับสังคมสมัยใหม่

✖ ก่อนลงมือสวด เจ้าภาพจะต้องเตรียม "ด้ายผูกแขนพราหมณ์" ไว้เป็นด้ายผูกข้อมือธรรมดาเป็นแต่เพียง มัดธนบัตรเป็นคำบูชาพราหมณ์จำนวนมากหรือน้อยแล้วแต่เจ้าภาพจะเห็นสมควร และเจ้าภาพจะเป็นคนผูกขอ เมื่อพราหมณ์ด้วยด้ายผูกแขนพิเศษนี้

✖ พราหมณ์จะจัดให้เจ้าของขวัญนั่งให้หันหน้าไปในทิศทางต่างๆ ตามตำรา เจ้าของขวัญนั่งลงแล้วยกมือไหว้ ญาติพี่น้องจะนั่งล้อมเป็นวงด้านหลังตั้งจิตอธิษฐานให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญ จงเกิดแก่เจ้าของขวัญแล้ว อ่อนนวยนเทศาเป็นภาษาบาลีว่า "สัค เค กา เม จ รูป" ... จบแล้ววนไป ๓ จบแล้วกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ครั้นจบแล้วจะสู่ขวัญอะไรก็เลือกเอาตามตองภาวที่เหมาะสมกับงาน การสวดต้องให้เสียงชัดเจน สดใสดวย ไพเราะฟังแล้วเกิดความศุใจ สุรทราลุดตาสะ ในการทำคามดีดียิ่งขึ้นจึงจะมีสิริมงคลแก่เจ้าตัวภายไชโยไชยหาย ถาใดดีดีเลือกนยศ เลื่อนตำแหน่งก็จะรักษาความดีไว้ให้คงทนไม่ฟุ้งเฟ้อเหือเหิมจนล้มตัวเมื่อสวดเสร็จ จะว่า " สัพพพุทธานุภาเวน สัพพรัมมานุภาเวน สัพพสังฆานุภาเวนสัพพโสทธิ ถ้วนตุ เตย ดยา สัพพทิ ภาวตุ สัพ " ฯลฯ การเซานั่งล้อมพาวขวัญถุกเป็นการแต่งงานควาสาวพอมดวยเพือนูจาบาวเจ้าสาวจะเซารวมพิธีดวย จะจัดให้เจ้าบาวเจ้าสาวนั่งชิดกันเวลาจับพาวขวัญให้แขนเจ้าบาวทับแขนเจ้าสาวเพือนูจาบาวจะ พยายามเบียดให้เจ้าสาวนั่งชิดกับเจ้าบาวให้มากๆ จะมีการกลั่งเจ้าบาวต่างๆ นานาเป็นที่สนุกสนาน

✖ การมาร่วมพิธีสู่ขวัญนี้คนโบราณได้เล่าว่าเมื่อครั้ง ๗๐ ปีก่อนบ้านเมืองอุบลฯ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยการเลี้ยงไหมของชาวขุขุมารวมพิธีขวัญจึงเป็นไหมเสนเป็นใจนัับว่าเป็นของขุขุมที่พอ เหมาะพอควรและไม่เคยมีการนำเอาเงินมาเป็นของขวัญใหม่ที่เขาของขวัญรับไว้ก็จะนำไปทอดเป็นผาโดยทวงถึง

✖ การเชิญขวัญ ก่อนสู่ขวัญถ้ามีเวลาพอก็ให้หว่าคำเชิญขวัญเสียก่อนทุกครั้งการเชิญขวัญเป็นพิธีที่ดีอย่าง หนึ่งคือเราขอความสำเร็จความศักดิ์สิทธิ์จากพระพุทธร พระธรรม พระสงฆ เทวดา อินทร พรหม ผู้มีอิทธิฤทธิ์มาประสิทธิ์ประสาทพรให้จะได้มีวาจาศักดิ์สิทธิ์เพราะผู้สวดและผู้ฟังไม่โชคนมีอิทธิฤทธิ์เมื่อเราขอทานทานก็จงเมตตาประทานให้ตามคำขอ

✖ คำเชิญขวัญ คำเชิญขวัญนั้นมีหลายสำนวนไม่มีแบบตายตัว ดังหม่อต่างสรรหาสำนวนที่เห็นว่า เหมาะกับเหตุการณ์เช่น คำเชิญขวัญสำหรับบุคคลธรรมดา ก็อีกสำนวนหนึ่ง สำหรับเชื้อพระวงศ์ก็อีกสำนวน หนึ่งเป็นตน

การผูกแขนหรือข้อมือ

✖ เมื่อพราหมณ์สู่ขวัญจบแล้วญาติพี่น้องจะเอาข้าว ไข่ กล้วย ใส่มือเจ้าของขวัญมือซ้ายหรือมือขวา ก็ได้ให้พราหมณ์ผูกข้อมือให้ก่อนปกติจะผูกข้อมือชายเพราะแขนชายถือเป็นแขนขวัญ เป็นแขนที่อ่อนแอใช้งานหนักไม่ได้ เป็นแขนที่นำรักทะนุถนอม ในเวลาผูกข้อมือนั้นทุกคนยืนมือขวาออกไปพยุ่ง (โถม) แขนของเจ้าของ ขวัญที่พราหมณ์กำลังทำพิธีผูกข้อมือให้ถาอยู่ทางที่ยืนมือจับแขนหรือแตะตัวกันตอๆ มาเป็นเส้นสายเหมือน เชือกสอดแสดงถึงความสัมพันธ์ทางกายและใจเป็นอย่างดี แล้วตั้งจิตอธิษฐานขอให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญเมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้วให้พูดเป็นเจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญเมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้วให้พูดเป็นเจ้าของขวัญประนมมือไหว้ผู้ให้พร เป็นการรับเอาพร เมื่อพราหมณ์ผูก เสร็จแล้วต่อไปก็เปิดโอกาสของญาติมิตรทั่วๆไปจะเข้ามาผูกข้อมือให้กับเจ้าของขวัญ

✖ ด้ายผูกแขน (ด้ายผูกข้อมือ) ถือเป็นเรื่องดี ของศักดิ์สิทธิ์ควร รักษา ไว้อย่าทิ้งตั้งขึง ไหล่ลง ๓ วันเสียก่อนจึงถึงออกเวลาทั้งอย่าทิ้ง ลงที่สกปรก เพราะด้ายผูกแขนเป็นของชาวขุขุมบริสุทธิ์ เป็นจตุรวมแห่งจิตใจบริสุทธิ์หลาย ดวงจึงควรรักษาไว้ให้ดี ผู้ผูกผูกผูกแยกเลาให้พังวาดายผูกแขนที่เก็บรักษา ไว้เป็นของศักดิ์สิทธิ์ ปองกันอันตรายใดชน มีใจมาปลน อธิฐานขอใหจิด ทุกดวงขยก็ปลอดภัยจากอันตรายได้และเป็นเสนหิงตุดจิต ใจให้คนรัก-ใครชอบ พอได้

✖ การผูกแขน (ผูกข้อมือ) การผูกแขนนี้จะอำนวยความสะดวกให้แก่เจ้าของ ขวัญควรประกอบด้วยองค์ ๔ คือ :-

✖ ผู้ผูก หรือพราหมณ์

✖ ผู้รับผูก หรือเจ้าของขวัญ

✖ ผู้เกี่ยวข้อง คือญาติมิตร

✖ คำกล่าวขณะที่ผูก

✖ คำกล่าวขณะที่ผูกเป็นคำเรียกขานเชิญขวัญซึ่งเป็นคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน สุภาพ เรียบร้อยมีความหมาย ไปในทางที่ดีงาม

✖ โอกาสจัดพิธีสู่ขวัญ มีหลายโอกาสเช่น คารวะพระพุทธรูป บายศรีพระสงฆ์ สู่ขวัญเมื่อออกกรม (คลอดบุตรออกไป) ,สู่ขวัญเด็กน้อย ,สู่ขวัญเลื่อน ,สู่ขวัญคนธรรมดา ,สู่ขวัญแต่งงาน ,สู่ขวัญเลื่อน ,สู่ขวัญเลื่อน (ยุง) ,สู่ขวัญยกก่อนแต่งงาน ,สู่ขวัญคนป่วย ,สู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ ,สู่ขวัญวันขวัญ

✖ ละเห็นได้ว่าพิธีสู่ขวัญนี้เป็นประเภท "ขนบประเพณี" คือประเพณีชาวอีสานได้เคยตั้งหรือร่างเป็นระเบียบแบบแผนขึ้นไว้เป็นธรรมดาของประเพณีที่อำมมีสวามิภักถ้อย แปรก แตกต่างกันออกไปบางในลักษณะของการพัฒนาเป็นลักษณะของความเจริญให้เหมาะสมกับกาลสมัยแต่ส่วนสำคัญอันเป็นมูลฐานของประเพณีนี้ก็ยังคงอยู่และเป็นหน้าที่ของพวกเรานี้ต่อไปจะเป็นผู้รับช่วงระวังรักษาไว้ให้มรดก อันสำคัญนี้ยังยืดยืนสืบไป เพื่อแสดงความเกาแก่ของชาติบ้านเมืองเรา...

✖ หนังสืออ้างอิง : ปรัญญาน ภิกขุ ประเพณีโบราณไทยอีสาน อุบลราชธานี โรงพิมพ์ศิริธรรม. ๒๕๑๖

http://www.thatphanom.com/so_015.php

<http://www.baanmaha.com/community/%E0%B8%A3%E0%B8%B3%E0%B8%9A%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%A8%E0%B8%A3%E0%B8%B5%E0%B8%AA%E0%B8%B9%E0%B9%88%E0%B8%82%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%8D-5425/>

<http://www.esanclick.com/newsclip.php?No=12068>